

सिरिजिण्मणिक्कविरदयं
कुम्मापुत्तचरिअं

Prescribed

For the F. Y. Arts Class of the Bombay University
for 1931 and 1932.

EDITED

With Notes, Glossary and an Introduction

BY

P. L. VAIDYA

M. A. (Cal.); D. Litt. (Paris)

*Professor of Sanskrit and Ardha-Māgadhī
Fergusson College, Poona*

1930

वीर सेवा मन्दिर दिल्ली

क्रम संख्या

काल नं०

ग्रुप

सिरिजिणमाणिकविरइयं
कु म्मा पु त्त च रि अं

Prescribed

For the F. Y. Arts Class of the Bombay University
for 1931 and 1932.

EDITED

With Notes, Glossary and an Introduction

BY

P. L. VAIDYA

M. A. (Cal.); D. Litt. (Paris)

*Professor of Sanskrit and Ardha-Māgadhī
Fergusson College, Poona*

1930

Price Re. 4-8

PRINTED BY :—G. K. Gokhale Secretary, Shri Ganesh
Printing Works, 495-96 Shanwar, Poona City.

PUBLISHED BY :—Dr. P. L. Vaidya,
Fergusson College, Poona No. 4.

INTRODUCTION

THE Kummāpuṭṭacarīa of Jina-Māṇikya is prescribed as one of the texts in Ardha-Māgadhī for the First Year's class in Arts of the Bombay University for the years 1931 and 1932. The book was edited by Haragovindadas Seth of Calcutta in the Jain Vividha Sāhitya Śāstra Mālā of Benares, but the copies are long out of print. I therefore undertook this new edition to meet the requirements of the University students and added a Prakrit-Sanskrit Glossary, a few notes at important places and an introduction giving a summary of the contents of the book. I also took the opportunity of revising the text of Haragovindadas Seth from three manuscripts available at the Bhandarker Oriental Research Institute, Poona, and as a result of this collation, I feel I have been able to give a better text than in the older edition.

The author, Jina-Māṇikya, calls himself the chief pupil of Hemavimala. We do not know anything either of Jina-Māṇikya or of Hemavimala beyond the fact that the latter figures in the Paṭṭāvalis

of the Tapāgaccha as a sūri in the 16th Century A. D. We have therefore to rest ourselves contented by taking our author to belong to 16th Century. In one of the mss. the following colophon gives the particulars in question :—

ईतश्रामत्तवाचन्द्रगच्छेशआणंदविमलसूरिपद्मालंकारश्रीहिमविमलसूरि-
शिष्यश्राविनमाणिक्येन कर्मापुत्रचरितं विरचितं । महोपाध्यायश्रीसुक्त-
सौभाग्यगणेशिष्यमुनिकल्याणसौभाग्येन लिखितं ।

I have been able to discover only two works bearing the title Kūrmāputracarita or Kummāputta-
caria. The first of these is in Sanskrit as stated on page 222 of the Jain Granthāvali. The ms. is stated to be deposited in the Jesalmere Bhāṇḍāra, but the author's name or date is not mentioned there. The second is our present text in Jain Prakrit, probably composed in the 16th century.

The Kummāputtacaria is a short narrative poem in the purāṇa style to illustrate the mātātmya or greatness of the sincerity of heart, bhāva, in the religious practice, and as such can be likened to the class of mātātmyas in Sanskrit literature of the Hindus. The religious practices, the Jains say, consist of (i) dāna, bounty or making gifts, (ii) śīla, vows, (iii) tapas, austerities, and (iv) bhāva, sincerity of heart or of purpose. The hero of the poem, Kummāputta, is said to have possessed this sincerity of heart, and therefore was not required to renounce the house, but obtained the kevalajñāna while he remained at home. The substance of the narrative is as follows :—

1-8. *Introductory*—Once Mahāvīra was on a visit to Rājagṛha and there, in the presence of a large assembly, gave a sermon on the importance of bhāva in the fourfold form of religious duties. He mentioned therein Kummāputta as one who attained by sincerity of heart Kevalajñāna even though he lived as a householder. Thereupon, Indrabhūti, the first Ganadhara of Mahāvīra, requested his master to narrate the story of Kummāputta.

9. 91. *History of Kummāputta's previous life* :—
9-18. There was in the Bhāratavarsa a city named Durgama. Its king was Drona and queen Drumā. They had a son by name Durlabha. Once, while the prince was playing in a garden, there came a sage, Sulocana by name. Now there lived a Yaksini Bhadrāmukhī in a palace under a banyan tree in the garden, who came to pay her respects to the sage, narrated to him the story of her past human life when she was the wife of Suvelavelāṃdhara god, and asked him where her husband was born. 19. 36.—The sage told her that her husband was born in that very city as prince Durlabha. She immediately came to the prince in the human form of her previous life, i.e., of Mānavatī, and persuaded the prince to accompany her to the nether world. The prince was struck with astonishment when the Yaksini told him why he was brought there by her. The prince recollected his previous life and lived with her. 37-68. Now Durlabha's parents made a vain search for him but learnt from the sage that he had been carried away by a semi-divine

being and would meet them shortly. The parents thereupon placed their younger son on the throne and lived a religious life under the sage. Now the yakṣiṇī learnt that prince Durlabha was short-lived that there was no remedy to prolong his life. The prince learnt it from her, resolved to live a religious life under the sage where he met his parents. The sage then treated them all to a religious discourse on the opportunities of human life which should not be lost as a foolish merchant did when he possessed the Cintāmaṇi gem. 69-91. *The story of a merchant who lost his Cintāmaṇi gem.* There was a merchant well-versed in the science of gems; he thought that of all jewels Cintāmaṇi alone was worth having; he searched in vain various mines for it when he was asked to go to Ratnadvīpa and propitiate the goddess Āśāpūrī. When he did that the goddess told him that he did not do any act to deserve the gem. He however persuaded the goddess to give one to him assuring her that he would see how to keep it. The goddess then gave him the gem and the merchant in delight proceeded homewards in his ship. One day, in the course of the voyage, the moon rose bright in the sky and the merchant, seated on the edge of his ship, felt the curiosity as to whether the moon or his gem was more lustrous. While he was comparing the lustre of the two the gem dropped down into the waters and was lost for good. So, the sage continued, is the person who loses the opportunities given to him by his human life if he does not acquire religious merit.

92. 185. *The Story of Kummāputta*—92–137.

There ruled in Rājagṛha a king by name Mahindasīha. His queen Kummā once saw in dream a celestial palace, which dream indicated the birth of a pious son. During pregnancy the queen felt the desire to listen to religious discourse, and when the king invited various philosophers for the purpose, she showed her preference to the Jain doctrine over others. The queen delivered of a son in due course who was named Dhammadeva alias Kummāputta. As a result of his having harassed a servant in his previous life the young prince became a dwarf though he had otherwise a charming figure. The prince learnt all the 72 arts quickly under a guru, attained youth, but disregarded pleasures of life. One day, while he listened to the holy texts as they were being recited by monks, he recollected his previous birth, was convinced of the worthlessness of the world, and by this thought got all his acts destroyed and thus attained the kevalajñāna. He had a mind to renounce the world and take the vows of a monk, but, fearing that his parents would die of grief in that event, he remained at home. 138–176. Now there was a town named Rayanasamcaya in the Mahāvīdehakṣetra. Devāicca the cakravartin ruled there. One day there arrived a Jina, Jagaduttama by name. On hearing his arrival Devāicca went to him to pay his homage. When the Jina was delivering a sermon there arrived Kamalā (who was the yaksini

in the former life), Bhramara, Drona and Drumā, in their new life of divine beings of Cāraṇaśramanas. On seeing them Devāicca asked the Jina who they were; he asked the Jina further whether there was any cakravartin or kevalin on the earth at that time. The Jina told him that there was no cakravartin on the earth but there was Kummāputta who, though still a householder to awaken his parents, was a kevalin. Thereupon the Cāraṇaśramanas asked him when they would have kevalajnāna. The Jina told them that they would attain it when Kummāputta would personally narrate to them the pleasures of the Mandara vimāna in the Mahāsukka heaven. In course of time they attained the kevalajnāna from Kummāputta. When after that they paid a visit to the Jina and took their seats in the midst of Kevalins, they did not salute the Jina. Thereupon Indra asked him why they did not salute him. The Jina told Indra that they did not because they obtained their kevala from Kummāputta who was a bhāvakevalin. 177-185. Now kummāputta renounced the world, became a monk, preached religious doctrines on the importance of bhāva to many, saved many beings from the saṃsāra and attained nirvāna in due course.

Fergusson College, Poona }
22nd Oct. 1930. }

P. L. VAIDYA

सिरिजिणमाणिकविरइयं

सि रि कु म्मा पु त्त च रि अं ।

नमिऊण वद्धमाणं असुरिन्दसुरिन्दपणयपयकमलं ।
कुम्मापुत्तचरित्तं वोच्छामि अहं समासेणं ॥ १ ॥
रायगिहे वरनयरे नयरेहापत्तसयलपुरिसवरे ।
गुणसिलए गुणनिलए समोसढो वद्धमाणजिणो ॥ २ ॥
देवेहि समवसरणं विहिअं बहुपावकम्मओसरणं ।
मणिकणयरययसारप्पाकारपहापरिप्फुरिअं ॥ ३ ॥
तत्थ निविट्ठो वीरो कणयसरीरो समुद्दगंभीरो ।
दाणाइचउपयारं कहेइ धम्मं परमरम्मं ॥ ४ ॥
दाणतवसीलभावणभेएहि चउव्विहो हवइ धम्मो ।
सव्वेसु तेसु भावो महप्पभावो मुणेयव्वो ॥ ५ ॥
भावो भवुदहितरणी भावो सग्गापवग्गपुरसरणी ।
भविआणं मणचिन्तिअअचिन्तचिन्तामणी भावो ॥ ६ ॥
भावेण कुम्मपुत्तो अवगयतत्तो अगहिअचरित्तो ।
गिहवासे वि चसन्तो संपत्तो केवलं नाणं ॥ ७ ॥

एत्थन्तरे इन्दभूई नामं अणगारे भगवओ महावीरस्स
जेट्ठे अन्तेवासी गोयमगोत्ते समचउरंससरीरे वज्जरिसह-
नारायसंघयणे कणगपुलगनिघसपम्हगोरे उगगतवे दित्ततवे

महातवे घोरतवे घोरतवस्सी घोरबम्भचेरवासी उच्छूढ-
 सरीरे संखित्तविउलतेउलेस्से चउदसपुव्वी चउणाणोवगए
 पञ्चहिं अणगारसएहिं सद्धिं संपरिवुडे छट्ठंछट्ठेणं अप्पाणं
 भावेमाणे उट्ठाए उट्ठाइ । उट्ठित्ता भगवं महावीरं तिव्वुत्तो
 आयाहिणपयाहिणं करेइ । करित्ता वन्दइ नमंसइ । वन्दित्ता
 नमंसित्ता एवं वयासी—“ भयवं, को नाम कुम्मापुत्तो ? कहं
 वा तेण गिहवासे वसन्तेण भावणं भावन्तेणं अणन्तं अणु-
 त्तरं निव्वाघायं निरावरणं कसिणं पडिपुण्णं केवलवरणाण-
 दंसणं समुप्पाडिअं ? ” तए णं समणे भगवं महावीरे जोयण-
 गामिणीए सुधासमाणीए वाणीए वागरेइ—

गोयम, जं मे पुच्छसि कुम्मापुत्तस्स चरिअमच्छरिअं ।

एगगमणो होउं समगमवि तं निसामेसु ॥ ८ ॥

तथाहि—

“ जम्बुद्वीवे दीवे भारहाखित्तस्स मज्झयारम्मि ।

दुग्गमपुराभिहाणं जगप्पहाणं पुरं अत्थि ॥ ९ ॥

तत्थ य दोणनरिन्दो पयावलच्छीइ निज्झिअदिणिन्दो ।

निच्चं अरियणवज्जं पालइ निक्कण्टयं रज्जं ॥ १० ॥

तस्स नरिन्दस्स दुमा नामेणं पट्टराणिआ अत्थि ।

संकरदेवस्स उमा रमा जहा वासुदेवस्स ॥ ११ ॥

दुल्लभनामकुमारो सुकुमारो रम्मरूवजियमारो ।

तेसिं सुओ त्थि गुणिगणभण्डारो बहुजणाधारो ॥ १२ ॥

सो कुमारो नियज्जुव्वणराजमएणं परे बहुकुमारे ।

कन्दुकमिव गयणतले उच्छालिन्तो सदा रमइ ॥ १३ ॥

अन्नदिणे तस्स पुरस्सुज्जाणे दुग्गिलाहिहाणम्मि ।

सुगुरु सुलोयणनामा समोसढो केवली एगो ॥ १४ ॥

तत्थुज्जाणे जक्खिणि भद्दमुही नाम निवसए निच्चं ।
 बहुसालरुक्खवड्डुमअहठियभुवणम्मि कयवासा ॥ १५ ॥
 केवलकमलाकलियं संसयहरणं सुलोयणं सुगुरुं ।
 पणमिअ भत्तिभरेणं पुच्छइ सा जक्खिणी एवं ॥ १६ ॥
 “ भयवं पुव्वभवे हं माणवई नाम माणवी आसि ।
 पाणपिया परिभुग्गा सुवेलवेलंधरसुरस्स ॥ १७ ॥
 आउखए इत्थ वणे भद्दमुही नाम जक्खिणी जाया ।
 भत्ता पुण मज्झ कहिं उप्पन्नो ? नाह आइससु ॥ १८ ॥ ”

तओ सुलोयणो नाम केवली महुरवाणीए भणइ-

“ भद्दे, निसुणसु नयरे इत्थेव दोणनरवइस्स सुओ ।
 उप्पन्नो तुज्झ पिओ सुदुल्लहो दुल्लभो नाम ॥ १९ ॥ ”
 तं निसुणिय भद्दमुही भद्दमुही नाम जक्खिणी हिट्ठा ।
 माणवईरूवधरा कुमरसमीवम्मि संपत्ता ॥ २० ॥
 दट्ठूण तं कुमारं बहुकुमरुच्छालणिक्तल्लिच्छं ।
 सा जंपइ हसिऊणं किमिमेणं रङ्गरमणेणं ॥ २१ ॥
 जइ ताव तुज्झ चित्तं विचित्तचित्तम्मि चञ्चलं होइ ।
 ता मज्झं अणुधावसु वयणमिणं सुणिय सो कुमरो ॥ २२ ॥
 तं कन्नं अणुधावइ तव्वयणकुऊहलाकुलिअचित्तो ।
 तप्पुरओ धावन्ती सा वि हु तं नियवणं नेइ ॥ २३ ॥
 बहुसालवडस्स अहेपहेण पायालमज्झमाणीओ ।
 सो पासइ कणयमयं सुरभवणमईव रमणिज्जं ॥ २४ ॥

तं च केरिसं ?

रयणमयथम्भपन्तीकन्तीभरभरिअभिन्तरपएसं ।
 मणिमयतोरणधोरणितरुणपहाकिरणकब्बुरिअं ॥ २५ ॥

मणिमयथम्भअहिट्टिअपुत्तलिआकेलिखोभियजणोहं ।
 बहुभत्तिचित्तचित्तियगवक्खसंदोहकयसोहं ॥ २६ ॥
 एयमवलोइऊणं सुरभवणं भवणचित्तचुज्जकरं ।
 अइविम्हयमावन्नो कुमरो इय चिन्तिउं लग्गो ॥ २७ ॥
 “ किं इन्दजालमेयं सुमिणं सुमणम्मि दीसए अहवा ।
 अहयं नियनयरीओ इह भवणे केण आणीओ ? ” ॥ २८ ॥
 इय संदेहाकुलियं कुमरं विनिवेसिऊण पल्ले ।
 विन्नवइ वन्तरवहू, “ सामिअ, वयणं निसामेसु ॥ २९ ॥
 “ अज्ज मए अञ्जुमए, चिरेण कालेण नाह दिट्ठो सि ।
 सुरभिवणे सुरभवणे नियकज्जेणाणिओ सि तुमं ॥ ३० ॥
 अज्जं चिय मज्झ मणोमणोरुहो कप्पपायवो फलिओ ।
 जं सुकयसुकयवसओ अज्ज तुमं मज्झ मिलिओ सि ”
 इय वयणं सोऊणं वयणं दट्ठूण सुनयणं तीसे ।
 पुव्वभवस्स सिणेहो तस्स मणम्मी समुल्लसिओ ॥ ३१ ॥
 कथं वि एसा दिट्ठा पुव्वभवे परिचिया य एयस्स ।
 इय ऊहापोहवसा जाईसरणं समुप्पन्नं ॥ ३२ ॥
 जाइसरणेण तेणं नाऊणं पुव्वजम्मवुत्तन्तो ।
 कहिओ कुमरेणं नियपियाइ पुरओ समग्गो वि ॥ ३४ ॥
 तत्तो नियसत्तीए असुभाणं पुग्गलाण अवहारं ।
 सुभपुग्गलपक्खेवं करिअ सुरी तस्सरीरम्मि ॥ ३५ ॥
 पुव्वभवन्तरभज्जा लज्जाइ विमुत्तु भुञ्जए भोगे ।
 एवं विसयसुहाइं दुन्नि वि विलसन्ति तत्थ ठिआ ॥ ३६ ॥

चतुर्विधभोगस्वरूपं स्थानाङ्गेऽप्युक्तम्—

“ चऊहिं ठाणेहिं देवाणं संवासे पन्नत्ते । तं जहा देवे नाम
 एगे देवीए सद्धिं संवासमधिगच्छिज्जा, देवे नामं एगे छवीए

सद्धिं संवासमधिगच्छिञ्जा, छवी नामं एगे देवीए सद्धिं
संवासमधिगच्छिञ्जा, छवी नामं एगे छवीए सद्धिं संवास-
मधिगच्छिञ्जा । ”

इओ य--

अह तस्सम्मापियरो पुत्तवियोगेण दुक्खिआ निच्चं ।
सब्बत्थ वि सोहन्ति य लहन्ति न हि सुद्धिमत्तं पि ॥३७॥
देवेहिं अवहरिअं नरोहि पाविज्जए कहं वत्थुं ।
जेण नराण सुराणं सत्तीए अन्तरं गुरुयं ॥ ३८ ॥
अह तेहि दुक्खिएहिं अस्मापियरोहि केवली पुट्ठो ।
‘ भयवं, कोहह अम्हं सो पुत्तो अत्थि कत्थ गओ ॥३९॥
तो केवली पयंपइ सुणेह सवणेहि सावहाणमणा ।
तुम्हाणं सो पुत्तो अवहरिओ वन्तरीए य ॥ ४० ॥
ते केवलिवयणेणं अईव अच्छरियविम्हया जाया ।
साहन्ति कहं देवा अपवित्तनरं अवहरन्ति ॥ ४१ ॥

यदुत्तमागमे--

चत्तारि पञ्च जोयणसयाइ गन्धो य मणुयलोगस्स ।
उट्ठं वच्चइ जेणं न हु देवा तेण आयन्ति ॥
पञ्चसु जिणकल्लाणेसु चेव महारिसितवाणुभावाओ ।
जम्मन्तरनेहेण य आगच्छन्ति हु सुरा इहयं ॥
तो केवलिणा कहियं तीसे जम्मन्तरसिणेहाइ ।
ते विन्ति तओ सामिअ अइबलिओ कम्मपरिणामो ४२ ।
भयवं कया वि होही अम्हाण कुमारसंगमो कह वि ।
तेणुत्तं होही पुण जयेह वयमागमिस्सामो ॥ ४३ ॥
इय संबन्धं सुणिउं संविग्गा कुमरमायपियरो य ।
लहुपुत्त ठविअ रज्जे तयन्तिए चरणमावन्ना ॥ ४४ ॥

दुक्करतवचरणपरा परायणा दोसवज्जियाहारा ।
 निस्सङ्गरङ्गाचित्ता तिगुत्तिगुत्ता य विहरन्ति ॥ ४५ ॥
 अन्नदिणे गामाणुग्गामं विहरन्तओ य सो नाणी ।
 तत्थेव दुग्गिलवणे समोसढो तेहि संजुत्तो ॥ ४६ ॥
 जह जक्खिणी अवहिणा कुमरस्साउं वियाणिउं थोवं ।
 तं केवलिनं पुच्छइ कयञ्जली भत्तिसंजुत्ता ॥ ४७ ॥
 “भयवं जीवियमप्पं कहमवि तीरिज्जणभिवट्ठेउं ?”
 ता कहइ केवली सो केवलकलियत्थावित्थारो ॥ ४८ ॥
 तित्थयरा य गणधरा चक्रधरा सबलवासुदेवा य ।
 अइबलिणो वि न सक्का काउं आउस्स संधाणं ॥ ४९ ॥

यदुक्तम्—

“नो विद्या न च भेषजं न च पिता नो बान्धवा नो सुता
 नाभीष्टा कुलदेवता न जननी स्नेहानुबन्धान्विता ।
 नार्थो न स्वजनो न वा परिजनः शारीरिकं नो बलं
 नो शक्ताः सततं सुरासुरवराः संधातुमायुः क्षमाः ॥”
 इय केवलिवयणाइं सुणिउं अमरी विसण्णाचित्ता सा ।
 नियभवणं संपत्ता पणट्ठसव्वस्ससत्थ व्व ॥ ५० ॥
 दिट्ठा सा कुमरेणं पुट्ठा य सुकोमलेहिं वयणेहिं ।
 सामिणि मणे विसण्णा अज्ज तुमं हेउणा केणं ॥ ५१ ॥
 किं केण वि दूहविआ किं वा केण वि न मन्निआ आणा ।
 किंवा मह अवराहेण कुप्पसन्ना तुमं जाया ? ॥ ५२ ॥
 सा किंचि वि अकहन्ती मणे वहन्ती महावियारभरं ।
 निव्वन्धे पुण पुट्ठा वुत्तन्तं साहए सयलं ॥ ५३ ॥
 सामिअ मए अवहिणा तुह जीवियमप्पमेव नाऊणं ।
 आउसरूवं केवलिपासे पुट्ठं च कहियं च ॥ ५४ ॥

एएण कारणेणं नाह अहं दुक्खसल्लिअसरीरा ।
 विहिविलसिअम्मि वंके कहं सहिस्सामि तुह विरहं ”
 कुमरो जंपइ जक्खिणि खेअं मा कुणसु हिययमज्झम्मि
 जलबिन्दुचञ्चले जीवियम्मि को मन्तइ थिरत्तं ? ॥ ५६ ॥
 जइ मज्झुवरि सिणेहं धरेसि ता केवलिस्स पासम्मि ।
 पाणपिए मं मुञ्चसु करेमि जेणप्पणो कज्जं ॥ ५७ ॥
 तो तीइ ससत्तीए केवलिपासम्मि पाविओ कुमरो ।
 अभिवन्दिअ केवलिनं जहारिहं ठाणमासीणो ॥ ५८ ॥
 पुत्तस्स सिणेहेणं चिरेण अवलोइऊण तं कुमरं ।
 अहिरोइउं पवत्ता तत्थ ठिया मायतायमुणी ॥ ५९ ॥
 कुमरो वि अयाणन्तो केवलिणा समहिअं समाइट्ठो ।
 “वन्दसु कुमार, मायातायमुणी इह समासीणा” ॥ ६० ॥
 सो पुच्छइ केवलिनं, “पहु, कहमोसिं वयग्गहो जाओ?”
 तेण वि पुत्तवियोगाइकारणं तस्स वज्जरिअं ॥ ६१ ॥
 इय सुणिअ सो कुमारो मोरो जह जलधरं पलोएउं ।
 जह व चकोरो चन्दं जह चक्को चण्डभाणुं व ॥ ६२ ॥
 जह वच्छो नियसुरभिं सुरभिं सुरभिं जहेव कलकण्ठो ।
 संजाओ संतुट्ठो हरिसवसुल्लसिअरोमञ्चो ॥ ६३ ॥
 नियमायतायमुणिणं कण्ठम्मि विलग्गिऊण रोयन्तो ।
 एयाइ जक्खिणीए निवारिओ महुरवयणेहिं ॥ ६४ ॥
 नियवत्थअञ्चलेहिं कुमारनयणाणि अंसुभरियाणि ।
 सा जक्खिणी विलूहइ अहो महामोहदुल्ललिअं ॥ ६५ ॥
 नियमायतायदंसणसमुल्लसन्तप्पमोयभरभरियं ।
 केवलनाणिसगासे अमरी विणिवेसए कुमरं ॥ ६६ ॥

अह केवली वि सव्वेसि तेसि उवगारकारणं कुणइ ।
 धम्मदेसणसमए अमयरससारणसिरिसं ॥ ६७ ॥
 जो भविओ मणुअभवं लहिउं धम्मप्पमायमायरइ ।
 सो लद्धुं चिन्तामणिरयणं रयणायरे गमइ ॥ ६८ ॥

तथाहि—

एगम्मि नयरपवरे आत्थि कलाकुसलवाणिओ को वि ।
 रयणपरिक्खागन्थं गुरूण पासम्मि अब्भसइ ॥ ६९ ॥
 सोगन्धिअकक्केयणमरगयगोमेअइन्दनीलाणं ।
 जलकन्तसूरकन्तयमसारगल्लङ्कफलिहाणं ॥ ७० ॥
 इच्चाइयरयणाणं लक्खणगुणवण्णनामगोत्ताइं ।
 सव्वाणि सो वियाणइ वियक्खणो मणिपरिक्खाए ७१
 अह अन्नया विचिन्तइ सो वाणिओ “किमवरेहि रयणेहिं
 चिन्तामणी मणीणं सिरोमणी चिन्तितत्थकरो ” ॥ ७२
 तत्तो सो तस्स कए खणेइ खाणीउ णेगठाणेसु ।
 तह वि न पत्तो स मणी विविहेहि उवायकरणेहिं ॥ ७३
 केण वि भणिअं “वच्चसु वहणे चडिऊण रयणदीवम्मि ।
 तत्थत्थि आसपूरी देवी तुह वंछियं दाही ” ॥ ७४ ॥
 सो तत्थ रयणदीवे संपत्तो इक्कवीसखवणेहिं ।
 आराहइ तं देवि; संतुट्ठा सा इमं भणइ ॥ ७५ ॥
 “ भो भइ केण कजेण अज्ज आराहिया तए अहयं ? ” ।
 सो भणइ, “ देवि चिन्तामणीकए उज्जमो एसो ” ॥ ७६
 देवी भणेइ, “ भो, भो ! नत्थि तुहं कम्ममेव सम्मकरं ।
 जेणप्पन्ति सुरा वि य धणाणि कम्माणुसारेणं ॥ ७७ ॥
 स भणइ, ” जइ मह कम्मं हवेइ, तो तुज्झ कीस सेवामि ? ।
 ता मज्झ देसु रयणं पच्छा जं होउ तं होउ ॥ ७८ ॥

दत्तं चिन्तारयणं तो तीए तस्स रयणवणिअस्स ।
 सां नियगिहगमणत्थं संतुट्ठो वाहणे चडिओ ॥ ७९ ॥
 पोअपएसनिविट्ठो वणिओ जा जलहिमज्झमायाओ ।
 ताव य पुव्वदिसाप समुग्गओ पुण्णिमाचन्दो ॥ ८० ॥
 तं चन्दं दट्ठूणं नियचित्ते चिन्तए स वाणियओ ।
 चिन्तामणिस्स तेअं अहिअं अहवा मयङ्कस्स ? ॥ ८१ ॥
 इय चिन्तिऊण चिन्तारयणं नियकरतले गहेऊणं ।
 नियदिट्ठीइ निरिक्खइ पुणो पुणो रयणमिन्दुं च ॥ ८२ ॥
 इय अवलोयन्तस्स य तस्स अभग्गेण करतलपएस ।
 अइसुकुमारसुरालं रयणं रयणायरे पडियं ॥ ८३ ॥
 जलनिहिमज्जे पडिउं बहु बहु सोहन्तएण तेणावि ।
 किं कह वि लब्भइ मणी सिरोमणी सयलरयणाणं ? ॥ ८४ ॥
 तह मणुयत्तं बहुविहभवभमणसएहि कहकह वि लद्धं ।
 खणमित्तेणं हारइ पमायभरपरवसो जीवो ॥ ८५ ॥
 ते धन्ना कयपुण्णा जे जिणधम्मं धरन्ति नियहियए ।
 तेसिं चिय मणुयत्तं सहलं सलहिज्जए लोए ॥ ८६ ॥
 इय देसणं सुणेउं सम्मत्तं जक्खिणीइ पडिवन्नं ।
 कुमरेण य चारित्तं गुरुअं गुरुअन्तिए गहिअं ॥ ८७ ॥
 थेराणं पयमूले चउदसपुव्वीमहिज्जइ कुमारो ।
 दुक्करतवचरणपरो विहरइ अम्मापिऊहि समं ॥ ८८ ॥
 कुमरो अम्मापियरो तिण्णि वि ते पालिऊण चारित्तं ।
 महसुक्के सुरलोए उववन्ना मन्दरविमाणे ॥ ८९ ॥
 सा जक्खिणी वि चविउं वेसालीए य भमरभूवइणो ।
 भज्जा जाया कमला नामेणं सच्चसीलधरा ॥ ९० ॥

भमरनरिन्दो कमलादेवी य दुवे वि गहियजिणघम्मा ।
अन्तसुहज्जवसाया तत्थेव य सुरवरा जाया ॥ ९१ ॥

इतश्च—

रायगिहं वरनयरं वरनयरङ्गन्तमन्दिरं अत्थि ।
धणधन्नाइसमिद्धं सुपसिद्धं सयललोगम्मि ॥ ९२ ॥
तत्थ य महिन्दसीहो राया सिंहु व्व अरिकरिविणासे ।
नामेण जस्स समरङ्गणम्मि भज्जइ सुहडकोडी ॥ ९३ ॥
तस्स य कुम्मा देवी देवी इव रूवसंपया अत्थि ।
विणयविवेगवियारप्पमुहगुणाभरणपरिकलिया ॥ ९४ ॥
विसयसुहं भुञ्जन्ताण ताण सुक्खेण वच्चए कालो ।
जह य सुरिन्दसईणं अहवा जह वम्महरईणं ॥ ९५ ॥
अन्नदिणे सा देवी नियसयणिज्जम्मि सुत्तजागरिया ।
सुरभवणं मणहरणं पिच्छइ सुमिणम्मि अच्छरियं ॥ ९६ ॥
जाए पभायसमए सयणिज्जा उट्ठिऊण सा देवी ।
रायसमीवं पत्ता जंपइ महुराहि वग्गूहिं ॥ ९७ ॥
अज्ज अहं सुरभवणं सुमिणम्मी पासिऊण पडिबुद्धा ।
एयस्स सुमिणगस्स य भाविस्सई को फलविसेसो ॥ ९८ ॥
इय सुणिय हट्ठतुट्ठो राया रोमञ्चअञ्चियसरीरो ।
नियमइअणुसारेणं साहइ एयारिसं वयणं ॥ ९९ ॥
“देवि ! तुमं पडिपुण्णे नवमासे सङ्खसत्तदिणअहिण ।
बहुलक्खणगुणजुत्तं पुत्तं पाविहिसि जगनेत्तं ” ॥ १०० ॥
इय नरवइणो वयणं सुणिऊणं हट्ठतुट्ठनियहियया ।
नरनाहअणुन्नाया सा जाया नियगिहं पत्ता ॥ १०१ ॥
तत्थ य कुमारजीवो देवाउं पालिऊण कुम्माए ।
उयरम्मि सुकयपुण्णो सरम्मि हंसु व्व अवइण्णो ॥ १०२ ॥

रयणेण रयणखाणी जहेव मुत्ताहलेण सुत्तिउडी ।
 तह तेणं गब्भेणं सा सोहग्गं समुव्वहइ ॥ १०३ ॥
 गब्भस्सणुभावेणं धम्मागमसवणदोहलो तीसे ।
 उप्पन्नो सुहपुण्णोदण सोहग्गसंपन्नो ॥ १०४ ॥
 तो तेजं नरवइणा छहंसणनाइणो नयरमज्जे ।
 सहाविया जणेहिं कुम्माए धम्मसवणकए ॥ १०५ ॥
 णहाया कयवलिकम्मा कयकोउयमङ्गलाइविहिधम्मा ।
 नियपुत्थयसंजुत्ता संपत्ता रायभवणम्मि ॥ १०६ ॥
 कयआसीसपदाणा नरवइणा दत्तमाणसंमाणा ।
 भद्दासणोवविट्ठा नियनियधम्मं पयासन्ति ॥ १०७ ॥
 इयरेसि दंसणीण य धम्मं हिंसाइसंजुअं सुणिउं ।
 जिणधम्मरया देवी अईव खेयं समावन्ना ॥ १०८ ॥

यतः—

“ ददातु दानं विदधातु मौनं वेदादिकं चापि विदांकरोतु
 देवादिकं ध्यायतु नित्यमेव न चेद् दया निष्फलमेव सर्वम् ॥
 न सा दीक्षा न सा भिक्षा न तद्दानं न तत्तपः ।
 न तद् ध्यानं न तन्मौनं दया यत्र न विद्यते ॥ ”
 तो नरवइणाहूया जिणसासणसूरिणो महागुणिणो ।
 जिणसमयतत्तसारं धम्मसरूवं परूवेन्ति ॥ १०९ ॥

तथा हि—

छज्जीवनिकायाणं परिपालणमेव विज्जए धम्मो ।
 जेणं महव्वएसुं पढमं पाणाइवायवयं ॥ ११० ॥

उक्तं च दशवैकालिके—

तत्थिमं पढमं ठाणं महावीरेण देसिअं ।
 अहिंसा निउणा दिट्ठा सव्वभूएसु संजमो ॥

उपदेशमालायाम्—

छज्जीवनिकायदयाविवज्जिओ नेव दिक्खिओ न गिही ।
 जइधम्माओ चुक्को चुक्कइ गिहि दाणधम्माओ ॥
 इअ मुणिवरवयणाइं सुणिउं घणगज्जिओवमाणानि ।
 देवीए मणमोरो परमसमुल्लासमावन्नो ॥ १११ ॥
 पडिपुण्णेषु दिणेषुं तत्तो संपुण्णदोहला देवी ।
 पुत्तरयणं पसूया सुहलग्गे वासरम्मि सुहे ॥ ११२ ॥

तत्र चावसरे—

तिह वज्जइ तूर सुतडतडन्त, गयणंगणि गज्जइ गडयडंत ।
 वरमङ्गलभुंगलभेरिसाद, नफेरी निसुणीइ नव निनाद ॥
 विरुदावलि बुल्लइं बन्दिवृंद, चिरकाल चतुरनरनन्दवृन्द ।
 वरकामिणि नच्चइ अइसुरम्मि, इय उच्छव हूओ पुत्तजम्मि ॥
 अम्मापिऊहि तस्स य धम्मस्सुयदोहलाणुसारेण ।
 नामं गुणाभिरामं पइट्ठिअं धम्मदेवु त्ति ॥ ११३ ॥
 उल्लावणेण कुम्मापुत्तु त्ति पइट्ठिअं अवरत्तामं ।
 इय तस्स सत्थयाइं दुन्नि पसिद्धाइं नामाइं ॥ ११४ ॥
 सो पञ्चहिं धाईहिं हत्था हत्थम्मि अङ्कओ अङ्के ।
 गिणिहज्जन्तो कुमरो सव्वेसिं वल्लहो जाओ ॥ ११५ ॥
 बावत्तरिं कलाओ सयमेव अहिज्जए सवुद्धीए ।
 अज्झावओ य नवरं संपत्तो तत्थ सक्खित्तं ॥ ११६ ॥

किं तु--

पुव्वभवन्तरकयचेडबन्धणुच्छालणाइकम्मवसा ।
 सो वामणओ जाओ दुहत्थदेहप्पमाणधरो ॥ ११७ ॥
 निरुवमरूवगुणेणं तरुणीजणमाणसानि मोहन्तो ।
 सोहग्गभग्गजुत्तो कमेण सो जुव्वणं पत्तो ॥ ११८ ॥

तारुण्णे सव्वेसिं विसयविगारा बहुप्पगारा वि ।
 सो पुण विसयविरत्तो कुम्मापुत्तो मुणियत्तत्तो ॥ ११९ ॥
 हरिहरबम्भाइसुरा विसएहि वसीकया य सव्वे वि ।
 धन्नो कुम्मापुत्तो विसया वि वसीकया जेण ॥ १२० ॥
 जं तेण पुव्वजम्मे सुचिरं परिपालिअं सुचारित्तं ।
 तं तस्स वि तारुण्णे विसयेसु विरत्तणं जायं ॥ १२१ ॥
 अन्नदिणम्मि मुणीसरगुणिज्जमाणं सुयं सुयन्तस्स
 कुमरस्स तस्स विमलं जाईसरणं समुप्पन्नं ॥ १२२ ॥
 जाईसरणगुणेणं संसारासारयं मुणन्तस्स ॥
 खवगस्सेणिगयस्स वि सुक्कज्झाणं पवन्नस्स ॥ १२३ ॥
 ज्ञाणानलेण कम्मिन्धणनिवहं दुस्सहं दहन्तस्स ।
 केवलणाणमणन्तं समुज्जलं तस्स संजायं ॥ १२४ ॥
 जइ ताव चरित्तमहं गहेमि ता मज्झ मायतायाणं ।
 मरणं हविज्ज नूणं सुयसोगवियोगदुहियाणं ॥ १२५ ॥
 तम्हा केवलकमलाकलिओ नियमायतायउवरोहा ।
 चिट्ठइ चिरं घरे चिय स कुमारो भावचारित्ती ॥ १२६ ॥
 कुम्मापुत्तसरिच्छो को पुत्तो मायतायपयभत्तो ।
 जो केवली वि सघरे ठिओ चिरं तयणुकम्पाए ॥ १२७ ॥
 कुम्मापुत्ता अन्नो को धन्नो जो समायतायाणं ।
 वोहत्थं नाणी वि हु घरे ठिओऽनायवित्तीए ॥ १२८ ॥
 गिहवाससंठिअस्स वि कुम्मापुत्तस्स जं समुप्पन्नं ।
 केवलनाणमणन्तं तं पुण भावस्स दुल्ललिअं ॥ १२९ ॥
 भावेण भरहचक्की तारिससुद्धन्तमज्झमल्लीणो ।
 आयंसघरनिविट्ठो गिही वि सो केवली जाओ ॥ १३० ॥

वंसग्गसमारूढो मुणिपवरे के वि दट्ठु विहरन्ते ।
 गिहिवेसइलापुत्तो भावेणं केवली जाओ ॥ १३१ ॥
 आसाढभूइमुणिणो भरहेसरपिक्खणं कुणन्तस्स ।
 उप्पन्नं गिहिणो वि हु भावेणं केवलं नाणं ॥ १३२ ॥

यदुक्तमागमे—

“ मेरुस्स सरिसवस्स य जाइयमेत्तं च अन्तरं होइ ।
 दव्वत्थयभावत्थयन्तरं तेत्तिअं णेयं ॥ १३३ ॥
 उक्कोसं दव्वत्थय आराहिय जाइ अच्चुअं जाव ।
 भावत्थएण पावइ अन्तमुहुत्तेण निव्वाणं ” ॥ १३४ ॥
 अह मणुयखित्तमज्झे महाविदेहा हवन्ति पञ्चेव ।
 इक्किक्कम्मि विदेहे विजया बत्तीसवत्तीसं ॥ १३५ ॥
 बत्तीसपञ्चगुणिया विजया य सयं हविज्ज सट्ठिजुअं ।
 भरहेरवयक्खेत्ते सतरिसयं होइ खित्ताणि ॥ १३६ ॥
 उक्कोसपए लब्भइ विहरन्तजिणाण तत्थ सतरिसयं ।
 इय पासङ्गिअमुत्तं पक्कन्तं तं निसामेह ॥ १३७ ॥
 तत्थ य महाविदेहे सुपसिद्धे मङ्गलावईविजए ।
 नयरी य रयणसंचयनामा धणधनअभिरामा ॥ १३८ ॥
 तीए देवाइच्चो चक्कधरो तेयविजिअआइच्चो ।
 चउसट्ठिसहसरमणीरमणो परिभुज्जए रज्जं ॥ १३९ ॥
 अन्नदिणे विहरन्तो जगदुत्तमनामधेयतित्थयरो ।
 वरतरुवरप्पहाणे तीसुज्जाणे समोसरिओ ॥ १४० ॥
 वेमाणियजोइसवरभवणेहि विनिम्मिअं समोसरणं ।
 रयणज्जुणरुप्पमयप्पागारतिगेण रमणिज्जं ॥ १४१ ॥
 सोऊण जिणागमणं चक्की चक्को व्व दिणयरागमणं ।
 संतुट्ठमणो वन्दणकए समेओ सपरिवारो ॥ १४२ ॥

तिकुत्तो आयाहिणपयाहिणं करिय वन्दिय जिणिन्दं ।
 जहजुग्गम्मि पएसे कयअली एस उवविट्ठो ॥ १४३ ॥
 तत्तो भविअजणाणं भवसायरतारणिककतरणीए ।
 धम्मं कहइ पट्ट सो सुहासमाणीइ वाणीए ॥ १४४ ॥
 भो भो सुणन्तु भविआ कहमवि निगोयमज्झओ जीवो ।
 निग्गन्तुण भवेहिं बहुएहिं लहइ मणुयत्तं ॥ १४५ ॥
 मणुयत्ते वि हु लद्धे दुलहं पाविज्ज खित्तमायरियं ।
 उप्पज्जान्ति अणेगे जं दस्सुमिलक्खुयकुलेसु ॥ १४६ ॥
 आयरिए खित्ते वि हु पत्ते पडुइन्दियत्तणं दुलहं ।
 पाएण को वि दीसइ नरो व रोगेण रहियतणू ॥ १४७ ॥
 पत्ते वि पडुत्तणत्ते दुलहो जिणधम्मसंजोगो ।
 गुरु गुरुगुणिणो मुणिणो जेण न दीसन्ति सब्बत्थ ॥ १४८ ॥
 लद्धम्मि धम्मसवणे दुलहं जिणवयणरयणसद्दहणं ।
 विसयकहपसत्तमणो घणो जणो दीसए जेण ॥ १४९ ॥
 सद्दहणे संपत्ते किरियाकरणं सुदुल्लहं भणियं ।
 जेणं पमायसच्चू नरं करन्तं पि वारेइ ॥ १५० ॥

यतः—

प्रमादः परमद्वेषी प्रमादः परमो रिपुः ।
 प्रमादो मुक्तिपूर्दस्युः प्रमादो नरकायनम् ॥
 ते धन्ना कयपुण्णा जेणं लहिऊण सब्बसामग्गि ।
 चइय पमायं चारित्तपालगा जन्ति परमपयं ॥ १५१ ॥
 इय सुणिय जिणुवएसं सम्मत्तं के वि के वि चारित्तं ।
 भावेण देसविरहं पडिवन्ना के वि कयपुण्णा ॥ १५२ ॥

इत्थन्तरे—

कमलाभमरद्दोणहुमजीवा जे पुरा गया सुक्के ।
 ते चविय भरहखित्ते वेयड्डे खेयरा जाया ॥ १५३ ॥
 चउरो वि भुत्तभोगा चारणसमणन्तिए गहियचरणा ।
 तत्थेव य संपत्ता जिणिन्दमभिवन्दिय निविट्ठा ॥ १५४ ॥
 तं दट्ठणं पुच्छइ चक्कधरो धम्मचक्किणं नाहं ।
 भयवं केऽमी चारणसमणा समणा कओ पत्ता? ॥ १५५ ॥
 ता जिणवरो पयंपइ नरिन्द निसुणेहि चारणा एए ।
 वेयड्डुभारहाओ समागया अम्ह नमणत्थं ॥ १५६ ॥
 पुच्छेइ चक्कवट्ठी भयवं वेयड्डुभरहवासम्मि ।
 किं को वि अत्थि संपइ चक्की वा केवली वा वि ? ॥ १५७ ॥
 जंपइ जिणो न संपइ भरहे नाणी नरिन्द चक्की वा ।
 किं पुण कुम्मापुत्तो गिहवासे केवली अत्थि ॥ १५८ ॥
 चक्कधरो पडिपुच्छइ भयवं किं केवली घरे वसइ ।
 कहइ पहू नियअम्मापिउपडिवोहाय सो वसइ ॥ १५९ ॥
 पुच्छन्ति चारणा ते भयवं अम्हाण केवलं अत्थि ।
 पडुणा कहिअं तुब्भं पि केवलं अत्थि अचिरेणं ॥ १६० ॥
 सामिअ सिवगइगामिय अम्हाणं केवलं कया अत्थि ।
 इय कहिए जगदुत्तमनामजिणिन्दो समुद्दिसइ ॥ १६१ ॥
 जइया कुम्मापुत्तो तुम्हाण कहिस्सई सयं चेव ।
 महसुक्कमन्दरकहं तइआ भो केवलं अत्थि ॥ १६२ ॥
 इय सुणिय मुणियतत्ता तिगुत्तिगुत्ता जिणं नमांसित्ता ।
 तस्स समीवे पत्ता चउरो चिट्ठन्ति तुसिणीआ ॥ १६३ ॥
 ते ताव तेण वुत्ता भद्दा तुज्झं जिणेण नो कहियं ।
 महसुक्के जं मन्दरविमाणसुक्खं समणुभूअं ॥ १६४ ॥

इय वयणसवणसंजायजाइसरणेण चारणा चउरो ।
संभरियपुव्वजम्मा ते खवयस्सेणिमारूढा ॥ १६५ ॥

क्षपकथ्रेणिक्रमः पुनरयम्—

अण० मिच्छ मीस सम्मं अट्ट नपुंसित्थिवेअ छक्कं च ।
पुमवेअं च खवेई कोहाईए य संजलणे ॥ १६६ ॥
गइआणुपुव्वि दो दो जाईनामं च जाव चउरिन्दी ।
आयावं उज्जोअं थावरनामं च सुहुमं च ॥ १६७ ॥
साहारणमपज्जन्तं निदानिहं च पयलपयलं च ।
थीणं खवेइ ताहे अवसेसं जं च अट्टण्हं ॥ १६८ ॥
वीसमिऊण नियट्ठो दोहिं समएहि केवले सेसे ।
पढमे निहं पयलं नामस्स इमाउ पयडीओ ॥ १६९ ॥
देवगइआणुपुव्वी विउव्विसंघयणपढमवज्जाइ ।
अन्नयरं संठाणं तित्थयराहारनामं च ॥ १७० ॥
चरमे नाणावरणं पञ्चविहं दंसणं चउविगण्यं ।
पञ्चविहमन्तरायं खवइत्ता केवली होइ ॥ १७१ ॥
इय खवयसेणिपत्ता समणा चउरो वि केवली जाया ।
ते गन्तूण जिणन्ते केवलिपरिसाइ आसीणा ॥ १७२ ॥
तत्थुवविट्ठो इन्दो पुच्छइ जगदुत्तमं जिणाधीसं ।
सामिअ इमेहि तुब्भे न वन्दिद्या हेउणा केण ? ॥ १७३ ॥
कहइ पहू एएसिं कुम्मापुत्ताउ केवलं जायं ।
एएण कारणेणं एएहि न वन्दिद्या अग्गे ॥ १७४ ॥
पुच्छइ पुणो वि इन्दो कइया एसो महव्वई भावी ? ।
पहुणाइट्ठं सत्तमदिणस्स तइयम्मि पहरम्मि ॥ १७५ ॥
इय कहिऊण निउत्तो जगदुत्तमजिणवरो दिणयरो व्व ।
तमतिमिराणि हरन्तो विहरन्ते महियले जयइ ॥ १७६ ॥

तत्तो कुम्मापुत्तो गिहत्थवेसं विमुत्तु महसत्तो ।
 गिण्हइ मुणिवरवेसं सविसेसं निज्जिअकिलेसं ॥ १७७ ॥
 सुरविहियकणयकमले अमले समलेवरहिअनियचित्तो ।
 आसीणो सो केवल्लिपवरो धम्मं परिकहेइ ॥ १७८ ॥

तथाहि--

दाणतवसीलभावणभेआ चउरो हवन्ति धम्मस्स ।
 तेसु वि भावो परमो परमोसहमसुहकम्माणं ॥ १७९ ॥
 दाणाणमभयदाणं नाणाण जहेव केवलं नाणं ।
 ज्ञाणाण सुक्कज्ञाणं तह भावो सव्वधम्मेषु ॥ १८० ॥
 गिहवासे वि वसन्ता भव्वा पावन्ति केवलं नाणं ।
 भावेण मणहरेणं इत्थ य अम्हे उदाहरणं ॥ १८१ ॥
 इय देसणं सुणित्ता अवगयतत्ता य मायपियरो वि ।
 परिपालियचारित्ता वरसत्ता सुग्गइं पत्ता ॥ १८२ ॥
 अन्ने वि बहुयभविया आयणिय केवल्लिस्स वयणाइं ।
 सम्मत्तं च चरित्तं देसचरित्तं च पडिवन्ना ॥ १८३ ॥
 इय बोहियबहुयनरो कुम्मापुत्तो स केवल्लिप्पवरो ।
 केवल्लिपरियायं पालिऊण सुचिरं सिवं पत्तो ॥ १८४ ॥
 कुम्मापुत्तचरित्तं वेरग्गकरं सुणेइ जो भविओ ।
 सो सव्वपावरहिओ अणन्तसुहभावणं वहइ ॥ १८५ ॥

सिरिहेमविमलसुहगुरुसिरिजिणमाणिककसीसराएण ।
 रइअं पगरणमेयं वाइज्जन्तं चिरं जयउ ॥ १८६ ॥

शब्दसूची

N. B.—Pronominal forms of *tad*, *etad*, *idam*, *adas*, *kim*, *yusmad* and *asmad* are ignored in the Glossary.

अ इ-अति	अ ण गा र-अनगार
अ ई व-अतीव	अ ण न्त-अनन्त
अ ग हि य-अगृहीत	अ णु क म्पा-अनुकम्पा
अ ङ्क-अङ्क	अ णु त्त र-अनुत्तर (उत्कृष्ट)
अ ङ्क-अङ्क (रत्नविशेषः)	अ णु धा व-अनु + धाव् (सृ)
अ चि न्त-अचिन्त्य	(धातुः)
अ च्चु अ-अच्युत (स्वर्गनाम)	अ णु न्ना य-अनुज्ञात
अ च्छ रि य-आश्चर्य	अ णु भा व-अनुभाव(सामर्थ्यम्)
अ ज्ज-अद्य	अ णु सा र-अनुसार
अ ज्जं-अद्य	अ त्थ-अर्थ
अ ज्जु ण-अर्जुन (श्वेतवर्णसुवर्ण- प्रकारः)	अ त्थि-अस् (धातु)
अ ज्झ व सा य-अध्यवसाय (चि- त्तवृत्तिविशेषः)	अ धी स-अधीश
अ ज्झा व य-अध्यापक	अ न ल-अनल
अ झ ल-अञ्चल (वस्त्रान्तः)	अ ना य वि त्ति-अज्ञातवृत्ति
अ झि य-अञ्चित	अ नि द्रा-अनिद्रा
अ झ लि-अञ्जलि	अ न्त-अन्तर
अ ङ्गु म इ-ऋजुमति	अ न्त मु हु त्त-अन्तमुहूर्त (मुहूर्त- तात्प्रागेव, तस्मिन्नेव क्षणे)
अ ट्ठ-अष्टन् (अष्टविधं कर्म)	अ न्त र-अन्तर
अ ण०-(अनन्तानुबन्धिकषाय- चतुष्कस्य संक्षिप्तरूपम्)	अ न्त रा य-अन्तराय (विघ्न)
	अ न्ति अ-अन्तिक
	अ न्ते वा सी-अन्तेवासिन्(शिष्यः)

अ न्न-अन्य

अ प ज्ञ त्त-अपर्याप्त

अ प व ग्ग-अपवर्ग

अ प वि त्त-अपवित्र

अ प्प-अर्पय् (धातुः)

अ प्प-अल्प

अ प्पा-आत्मन्

अ ष्म स-अभि+अस् (अध्यय-
नार्थे धातुः)

अ म ग्ग-अभाग्य (दौर्भाग्य)

अ भ य-अभय

अ भि रा म-अभिराम

अ भि व ङ्ग य-अभि+वर्धय्(धातुः)

अ भि व न्द-अभि+वन्द्(धातुः)

अ भि हा ण-अभिधान

अ म री-अमरी (अमरस्त्री)

अ म ल-अमल

अ म्मा-अम्बा (माता)

अ म्मा पि य र-मातापितरौ

अ या ण न्त-अजानत्

अ रि-अरि

अ रि य ण-अरिजन

अ ल्ही ण-आलीन (आसक्त)

अ व इ ण्ण-अवतीर्ण

अ व ग य-अवगत

अ व र-अपर

अ व रा ह-अपराध

अ व लो य-अव + लोचय्, लो-
कय् (धातुः)

अ व से स-अवशेष

अ व ह र-अप+हृ (धातुः)

अ व ह रि अ-अपहृत

अ व हा र-अपहार

अ व हि-अवधि

अ वि-अपि

अ सा र या-असारता

अ सु भ-अशुभ

अ सु रि न्द-असुरेन्द्र

अ ह-अथ

अ ह वा-अथवा

अ ह ठि य-अधःस्थित

अ हि ज्ज-अधि + इ (अध्यय-
नार्थे धातुः)

अ हि ढि अ-अधिष्ठित

अ हि रो य-अभि+रुद् (धातुः)

अ हि रो इ उं-अभिरोदितुम्

अ हे प ह-अधःपथ

अ हो-अहो

अं सु-अश्रु

आ इ-आदि

आ इ च्च-आदित्य

आ इ स-आ + दिश् (धातुः)

आ उ-आयुष्

आ उ लि अ-आकुलित

आ कु लि अ-आकुलित
 आ ग म-आ+गम्, गच्छ (धातुः)
 आ ग म-आगम
 आ णा-आशा
 आ णि अ-आनीत
 आ णी अ-आनीत
 आ णु पु व्वी-आनुपूर्वी (क्रमः)
 आ धा र-आधार
 आ भ र ण-आभरण
 आ य ण-आ+कर्णय् (नाम-
 धातुः)
 आ य र-आ+चर् (धातुः)
 आ य रि य-आर्य
 आ य स-आदर्श
 आ या-आ+या (धातुः)
 आ या व-आताप
 आ या हि ण-आदक्षिण
 आ रा ह य-आ+राधय् (धातुः)
 आ व न्न-आपन्न
 आ व र ण-आवरण
 आ स पू री-आशापूरी (देव्या
 नाम)
 आ सा ढ भू इ-आषाढभूति (नाम-
 विशेषः)
 आ सी ण-आसीन
 आ सी स-आशिष्
 आ हा र-आहार
 आ हू य-आहूत

इ क-एक
 इ क वी स-एकविंशति
 इ कि क-एकैक
 इ त्थ-अत्र
 इ त्थि वे य-स्त्रीवेद (स्त्रीलिङ्ग)
 इ न्द जा ल-इन्द्रजाल
 इ न्द नी ल-इन्द्रनील (मणि-
 विशेषः)
 इ न्द भू इ-इन्द्रभूति (गणधर-
 नाम)
 इ न्दि य-इन्द्रिय
 इ न्ध ण-इन्धन
 इ य-इति (वाक्यारम्भे एव)
 इ य र-इतर
 इ ला पु त्त-इलापुत्र (नामविशेषः)
 इ ह यं-इह
 ई स र-ईश्वर
 उ क्को स-उत्कोश (उत्कृष्ट)
 उ ग-उग्र
 उ च्छ व-उत्सव
 उ च्छा ल ण-उच्छालन, उत्सादन
 उ च्छा ले न्त-उच्छालयत्
 (प्रक्षिपन्नित्यर्थः)
 उ च्छू ढ-उत्क्षिप्त (उज्झित
 त्यर्थः)
 उ ज म-उद्यम

उ जा ण-उद्यान
 उ जो य-उद्योत
 उ ङा-उद्+स्था (धातुः)
 उ ङ्-ऊर्ध्वम्
 उ त्त-उक्त
 उ द हि-उदधि
 उ दा ह र ण-उदाहरण
 उ ण्न-उत्पन्न
 उ मा-उमा (पार्वती)
 उ य र-उदर
 उ व ग अ-उपगत
 उ व गा र-उपकार
 उ व मा ण-उपमान
 उ व रि-उपरि
 उ व रो ह-उपरोध
 उ व वि ष्ट-उपविष्ट
 उ वा य-उपाय
 उ ला व ण-उल्लापन

ऊ हा पो ह-ऊह+अपोह (तर्क)

ए ग-एक
 ए ग ग-एकाम्र
 ए त्थ-अत्र
 ए या रि स-एतादृश
 ए र व य-इरावत (जम्बूद्वीपस्थ-
 सप्तमवर्षनाम)
 ए वं-एव

ओ स र ण-अपसरण (नाश
 इत्यर्थः)

ओ स ह-औषध

ओ ह-ओघ (समूह)

क इ आ-कदा

क ए-कृते

क के य ण-कर्केतन (रन्नविशेषः)

क ज-कार्य

क ण ग-कनक

क ण य-कनक

क ण्ठ-कण्ठ

क त्थ-कुत्र

क न्ती-कान्ति

क न्दु क-कन्दुक

क न्ना-कन्या

क ष्य पा य व-कल्पपादप (कल्प-
 वृक्षः)

क ष्चु रि अ-कर्चुरित

क म ल-कमल

क म ला-कमला (लक्ष्मीः)

क म ला-कमला (राशीनाम-
 विशेषः)

क म्म-कर्मन्

क य-कृत

क य झ लि-कृताञ्जलि

क या-कदा

क र-कृ (धातुः)

करयल-करतल	केलि-केलि (क्रीडा)
करि-करिन् (हस्ती)	केवल-केवल (ज्ञानविशेषः)
कलकण्ठ-कलकण्ठ (कोकिल)	केवली-केवलिन्
कला-कला	कोउय-कौतुक (वदने मषीचि- ह्लादिकम्)
कलिय-कलित(आकलित,युक्त)	कोडी-कोटि (संख्या)
कलाण-कल्याण	कोमल-कोमल
कसिण-कृत्स्न	कोह-क्रोध
कह-कथ् (धातुः) कहेइ, कहिस्सइ.	
कह-कथा	खय-क्षय
कह-कथम्	खण-खन् (धातुः)
कामिणि-कामिनी	खणमि-क्षणमात्र
कारण-कारण	खवग-क्षपक (यतिविशेषः)
काल-काल	खवण-क्षपण (उपवासः)
किरण-किरण	खवय-क्षपय् (धातुः)
किरिया-क्रिया	खाणी-खनि (रत्नाद्युत्पत्ति- स्थानम्)
किलेस-क्लेश	खित्त-क्षेत्र
कुऊहल-कुतूहल	खेअ-खेद
कुण-कृ (धातुः)	खेयर-खेचर (देवयोनिविशेषः)
कुप्पसन्न-कुप्रसन्न	खोभिय-क्षोभित
कुमर-कुमर, कुमार	
कुमार-कुमार	गअ-गत
कुम्मपुत्त-कूर्मापुत्र (नाम- विशेषः)	गइ-गति
कुम्मा-कूर्मा (राक्षसीनामविशेषः)	गज्ज-गर्ज (धातुः)
कुम्मापुत्त-कूर्मापुत्र	गज्जिय-गर्जित
कुल-कुल	गणधर-गणधर(तीर्थकराशिष्यः)
कुसल-कुशल	गन्थ-ग्रन्थ

ग न्ध—गन्ध

ग ब्भ—गर्भ

ग म ण—गमन

ग म्भी र—गम्भीर

ग य ण त ल—गगनतल

ग य ण ङ्ग ण—गगनाङ्गण

ग रु य—गुरुक

ग व क्ख—गवाक्ष

ग ह—ग्रह् (धातुः)

ग हि अ—गृहीत

गा मा णु ग्गा मं—ग्रामाद् ग्रामम्

गा मि अ—गामिन् (संबोधने)

गि ह—गृह

गि ह त्थ—गृहस्थ

गि ह वा स—गृहवास

गु ण—गुण

गु ण सि ल अ—गुणशिलक

(चैत्यनाम)

गु णि—गुणिन्

गु णि ज मा ण—गुण्यमान

(पठ्यमान)

गु रु—गुरु

गो त्त—गोत्र

गो मे अ—गोमेद (मणिविशेषः)

गो य म—गोतम, गौतम

गो र—गौर

घ ण—घन (बहु)

घ ण—घन (मेघ)

घो र—घोर

च उ—चतुर्

च उ णा ण—चतुर्ज्ञान (मति, श्रुत,
अवधि, मनःपर्याय)च उ द स पु व्वी—चतुर्दशपूर्विन्
(अधीत—चतुर्दशपूर्वाख्य-
ग्रन्थः)

च उ प या र—चतुष्प्रकार

च उ रं स—चतुरश्र

च उ रि न्दी—चतुरिन्द्रिय

च उ वि ह—चतुर्विध

च उ स ढि—चतुष्पष्टि

च को र—चकोर

च क्क—चक्र (चक्रवाक)

च क्क ध र—चक्रधर (शलाका-
पुरुषः)

च क्क व ट्ठि—चक्रवर्तिन्

च क्को—चक्रिन् (चक्रवर्तिन्)

च च्च ल—चञ्चल

च ड—आ+रुह् इत्यर्थे देशी
(धातुः)

च डि अ—आरूढ (देशी)

च ण्ड भा णु—चण्डभानु (सूर्यः)

च तु र—चतुर

च न्द—चन्द्र

च य-त्यज् (धातुः) चइउं-
त्यक्त्वा

च र ण-चरण (व्रतमित्यर्थः)

च र म-चरम

च रि त्त-चरित

चा र ण-चारण (श्रमणविशेषः)

चा रि त्त-चारित्र

चा रि त्त-चारित्र्य

चि ष्ठ-स्था (धातुः)

चि त्त-चित्त

चि त्त-चित्र

चि ति अ-चित्रित

चि न्त-चिन्त् (धातुः)

चि न्ता म णि-चिन्तामणि

(रत्नविशेषः)

चि न्ति अ-चिन्तित

चि र-चिर (चिरेण)

चु क्क-भ्रंश् (देशी) (धातुः)

चु ज्ज-आश्चर्य (देशी)

चे ङ-चेट

च्चि य-च + एव

छ क्क-पट्क

छ जी व नि का य-षड्जीवनिकाय

छ ढं छ ढ-षष्ठषष्ठ (यस्मिन्दिन-

त्रये एकवारमेव भुज्यते तादृ-

शस्तपोविशेषः)

छ ढं स ण-षड्दर्शन

छ वि-छवि (छाया, छायाशरी-
रम्, तद्वती नारी तिरश्ची वा,
तद्वान् नरस्तिर्यग्वा)

ज इ-यति

ज इ-यदि

ज इ आ-यदा

ज किंख णी-यक्षिणी

ज ग दु त्त म-जगदुत्तम (जिननाम-
विशेषः)

ज ग प्प हा ण-जगत्प्रधान

ज ण-जन

ज म्बु द्वी व-जम्बुद्वीप

ज म्म-जन्मन्

ज य-जि (धातुः)

ज या-यदा

ज ल-जल

ज ल क न्त-जलकान्त

(मणिविशेषः)

ज ल ध र-जलधर (मेघः)

ज ल नि हि-जलनिधि

ज ल हि-जलधि

ज ह-यथा

ज ह जु ग्ग-यथायोग्य

ज हा रि ह-यथार्ह

जं प-जल्प

जा इ-जति

जा गि रि य-जागरित

जा य-जात	त इ य-तृतीय
जि अ-जित	त ए-तदा
जि ण-जिन	त णु-तनु
जि ण क ह्ता ण-जिनकल्याण	त त्त-तत्त्व
(जि नानां पूर्वभवस्थानि	त त्थ-तत्र
च्यवन-जन्म-दीक्षाकेवलज्ञान-	त म-तमस्
मोक्षरूपाणि पञ्चकल्याणानि)	त र णी-तरणि (नौरित्यर्थः)
जि ण मा णि क्क-जिनमाणिक्य	त रु ण-तरुण
(मुनिनाम)	त रु णी-तरुणी
जी व-जीव	त ह्ति च्छ-तत्पर (देशी)
जीविय-जीवित	त व-तपस्
जु त्त-युक्त	त व स्सी-तपास्विन्
जु व्व ण रा ^ज -यौवराज्य	ता-तदा
ज ढ-ज्येष्ठ	ता य-तात
ज त्ति अ मे त्त-यावन्मात्र	ता रि स-तादृश
जो ह स-ज्योतिष्क (देवविशेषः)	ता रु ण्ण-तारुण्य
जो य ण-योजन	ता व-तावत्
जो य ण गा मि णी-योजनगामिनी	ता हे-तदा
	ति क्खु त्तो-त्रिःकृत्वः
झा ण-ध्यान	ति ग-त्रिक
	ति गु त्ति-तिगुप्ति (कायवाङ्मनः-
ठा ण-स्थान	संयमरूपा)
	ति त्थ य र-तीर्थकर (तीर्थकर)
णं-ननु (वाक्यालंकारे)	ति त्ति-त्रि (त्रयः, तिस्रः, त्रीणि)
णा ण-ज्ञान	ति मि र-तिमिर
णे ग-अनेक	ति ह-तत्र (अपभ्रंशे)
ण्हा य-स्नात	ती र-तृधातोः प्राकृते (शकधात्वर्थे)
	ती रि ज्ज ए-शक्यते

तु ढ-तुष्ट
तु सि णी अ-तूष्णीक
तूर-तूर्य
ते अ-तेजस्
ते उ-तेजस् (समासे पूर्वपदे एव)
ते त्ति य-तावत्
तो र ण-तोरण

थ म्भ-स्तम्भ
था व र-स्थावर
थि र त्त-स्थिरत्व
थी ण-स्त्यान (+ ऋद्धि, पालि-
भाषायां तु थीनमिद्ध इति)
थे र-स्थविर
थो व-स्तोक (अल्पमित्यर्थः)

द त्त-दत्त
द या-दया
द व्व त्थ य-द्रव्यार्थक
द स्सु-दस्यु
द ह-दह्(धातुः)
दं स-दृश् (धातुः)
दं स ण-दर्शन
दं स णी-दर्शनिन्
दा-दा (धातुः) दाही-दास्यति
दा ण-दान
दि क्खि अ-दीक्षित
दि ढ-दृष्ट

दि ढि-दृष्टि
दि सा-दिश
दि ण-दिन
दि णि न्द-दिनेन्द्र
दि त्त-दीप्त
दी व-द्वीप
दी स-दृश् (कर्मणि)
दु क्क र-दुष्कर
दु क्खि अ-दुःखित
दु ग्ग म पु र-दुर्गमपुर(नगरनाम)
दु ग्गि ल-दुर्गिल (उद्याननाम)
दु म-द्रुम
दु मा-द्रुमा (राशीनामविशेषः)
दु ल ह-दुर्लभ
दु ल्ल भ-दुर्लभ (नामविशेषः)
दु ल्ल लि य-दुर्ललित
दु स्स ह-दुःसह
दु ह त्थ-द्विहस्त
दू ह वि अ-दुःखित
दे व-देव
दे वा इ च्च-देवादित्य
(चक्रधरनाम)
दे वा उ-देवायुष् (देव+आयुष्)
दे वी-देवी
दे स णा-देशना (उपदेशः)
दे स वि र इ-देशविरति (हिंसादि-
व्रतानामेकदेशपरित्यागः)
दो-द्वि (दुन्नि, दोन्नि)

दो ण-द्रोण (नामविशेषः)

दो स-दोष

दो ह ल-दौहद (दोहद)

ध ण-धन

ध न्न-धन्य

ध न्न-धान्य

ध म्म-धर्म

ध म्म दे व-धर्मदेव (कूर्मापुत्र-
स्यापरनाम)

ध र-धृ (धातुः)

ध र-धर (कृदन्तं, उत्तरपदे एव)

धा ई-धात्री

धा व न्त-धावत्

धो र णी-धोरणी (परंपरा)

न च्च-नृत् (धातुः)

न न्द-नन्द (आनन्द)

न पुं स-नपुंसक

न फे री-नफेरी (वाद्यविशेषः)

न म-नम् (धातुः)

न म ण त्थं-नमनार्थम्

न मं स-नमस्य (धातुः)

न य-नय (नीतिरित्यर्थः)

न य ण-नयन

न य र-नगर

न र-नर

न र व इ-नरपति

न रि न्द-नरेन्द्र

न व-नव (नूतन)

न व-नवन्

न व रं-केवलार्थेऽव्ययम्

ना-ज्ञा (धातुः); नाऊण-ज्ञात्वा

ना इ-ज्ञानिन्

ना ण-ज्ञान

ना णी-ज्ञानिन्

ना मं-नाम

ना रा य-नाराच (बाणः)

ना ह-नाथ

नि अ र-निकर

नि उ ण-निपुण

नि उ त्त-निवृत्त

नि क्क ण्ट य-निष्कण्टक

नि गो अ-निगोद (अनन्तजीव-
शरीरम्)

नि घ स-निकष

नि घ स प म्ह-निकषपक्ष्मन्
(निकषरेखेत्यर्थः)

नि च्च-नित्य

नि जि अ-निर्जित

नि द्वा-निद्रा

नि ना द-निनाद

नि व्य न्ध-निर्वन्ध (आग्रहः)

नि य-निज

नि य द्द-निवृत्त

नि रा व र ण-निरावरण

नि रि क्ख-निर्+ईक्ष् (धातुः)	प डि बु द्ध-प्रतिबुद्धं
नि रु व म-निरुपम	प डि बो ह-प्रतिबोध
नि व स-नि+वस् (धातुः)	प डि व न्न-प्रतिपन्न
नि व ह-निवह (समूह)	प डु-पटु
नि वा रि अ-निवारित	प ढ म-प्रथम
नि वि ढ-निविष्ट	प ण म-प्र+नम् (धातुः)
नि व्वा घा य-निर्व्याघात	प ण य-प्रणत
नि व्वा ण-निर्वाण	प ण ढ-प्रनष्ट
नि ल य-निलय (गृहम्)	प त्त-प्राप्त
नि सा म य-निशामय् (धातुः)	प दा ण-प्रदान
नि सु ण-नि+श्रु (धातुः)	प न्ती-पंक्ति
नि स्स झ-निःसङ्ग	प न्न त्त-प्रज्ञप्त
नू णं-नूनम्	प भा य-प्रभात
ने त्त-नेत्र	प मा य-प्रमाद
ने य-ज्ञेय	प मु ह-प्रमुख
नेह-स्नेह	प मो अ-प्रमोद
	प म्ह-पद्म (पद्मगर्भ इत्यर्थः)
प इ ढि अ-प्रतिष्ठित	प य-पद
प ए स-प्रदेश	प य डी-प्रकृति
प क्क न्त-प्रक्रान्त	प य ल-प्रचल
प क्खेव-प्रक्षेप	प यं प-प्र+जल्प् (धातुः)
प ग र ण-प्रकरण	प या र-प्रकार
प गा र-प्रकार	प या व-प्रताप
प च्छा-पश्चात्	प या स-प्र+काशय् (धातुः)
प च्च-पञ्चन्	प या हि ण-प्रदक्षिणा
प ढ रा णि आ-पट्टराशी	प र-पर
प डि अ-पतित	प र म-परम
प डि पु ण्ण-परिपूर्ण	प र व स-परवश

प रा य ण—परायण	पा ण पि या—प्राणप्रिया (भार्या)
प रि क लि य—परिकलित (युक्त)	पा णा इ वा य—प्राणातिपात
प रि क्खा—परीक्षा	पा या ल—पाताल
प रि चि अ—परिचित	पा ल ग—पालक
प रि णा म—परिणाम	पा ल य—पालय् (धातुः)
प रि पा ल ण—परिपालन	पा व—पाप
प रि ण्फु रि अ—परिस्फुरित	पा व य—प्र+आपय् (धातुः)
प रि भु ग्गा—परिभोग्य	पा वि अ—प्रापित
प रि भु ज्ज—परि+भुज् (धातुः)	पा स—(दृश्धातोरादेशः)
प रि या य—पर्याय	पा स—पार्श्व
प रि वा र—परिवार	पा स झि अ—प्रासङ्गिक
प रि सा—पंरिषद्	पि—अपि (अनुस्वारात्परे एव)
प रू व—प्र+रूपय् (धातुः)	पि उ—पितृ
प व न्न—प्रपन्न—(प्राप्त)	पि य—पितृ
प लो अ य—प्र+लोकय्, लोचय् (धातुः)	पि य—प्रिय
प लं क—पर्यङ्क	पि क्ख ण—प्रेक्षण
प व त्त—प्रवृत्त	पु ग्ग ल—पुद्गल (परमाणु)
प स त्त—प्रसक्त	पु च्छ—प्रच्छ् (धातुः)
प सि द्ध—प्रसिद्ध	पु ढ्ढ—पृष्ट
प सू अ—प्रसूत	पु ण—पुनर्
प ह र—प्रहर	पु ण्ण—पुण्य
प हा—प्रभा	पु णि मा—पूर्णिमा
प हा ण—प्रधान	पु त्त—पुत्र
प हु—प्रभु	पु त्त लि आ—पुत्रिका (दारुमयीः शिलामयी वा प्रतिमा)
पा ए ण—प्रायेण	पु त्थ य—पुस्तक
पा का र—प्राकार	पु म वे य—पुंवेद (पुंलिङ्ग)
पा गा र—प्राकार	पु र—पुर

पु र ओ-पुरतः

पु रि स-पुरुष

पु ल ग-पुलक (लव इत्यर्थे)

पु व्व-पूर्व

पो अ-पोत (नौविशेषः)

फ लि अ-फलित

फ लि ह-स्फटिक (मणिविशेषः)

ब ती स-द्वाविंशत्

ब म्भ-ब्रह्मदेव

ब म्भ चे र वा सी-ब्रह्मचर्यवासिन्

ब ल-बलदेव (शलाकापुरुषवि-
शेषः)

ब लि अ-बलिन्

ब लि क म्भ-बलिकर्मन् (पूजादि)

ब हु-बहु

ब हु अ-बहुक

ब न्दि-बन्दिन्

बा व त्त रि-द्वासप्तति

बि न्ति-ब्रुवन्ति (ब्रूधातोः)

बि न्दु-बिन्दु

बि रु दा व लि-बिरुदावलि

बु ध्दि-बुद्धि

बु ल्ल-वद् (देशी अपभ्रंश)

बो ह त्थं-बोधार्थम्

भ ग व न्त-भगवत् (संबुद्धौ

भयवं, भगवं इति)

भ ग्ग-भाग्य

भ ज्ज-भज्ज् (कर्मणि)

भ जा-भार्या

भ ण-भणू (धातुः)

भ ण्डा र-भाण्डार

भ ता-भर्तृ

भ ति-भक्ति

भ द्द-भद्र

भ द्द मु ही-भद्रमुखी

भ द्दा स ण-भद्रासन

भ म ण-भ्रमण

भ म र-भ्रमर (राज्ञो नामविशेषः)

भ र-भर

भ र ह-भरत (चक्रवर्तिनाम-
विशेषः)

भ रि अ-भरित, भृत

भ व-भव (संसार इत्यर्थः)

भ व ण-भवन

भ वि अ-भव्य (कल्याणेच्छुरि-
त्यर्थः)

भ व्व-भव्य

भा य ण-भाजन

भा र ह-भारत

भा व-भाव

भा व णा-भावना (भाव इत्यर्थः)

भा व त्थ य-भावार्थक

भा वी-भाविन् (भविष्यतीत्यर्थे)
 भा वे मा ण-भावयत्
 भि न्त् र-अभ्यन्तर
 भु ज-भुज् (धातुः)
 भुं ग ल-भुङ्गल (वाद्यविशेषः)
 भू अ-भूत
 भू व इ-भूपति
 भे अ-भेद
 भे रि-भेरी (वाद्यविशेषः)
 भो ग-भोग

म अ-मद
 म इ-मति
 म ङ्ग ल-मङ्गल
 म ङ्ग ला व ई-मङ्गलावती
 (विमाननाम)
 म ङ्ग-मध्य
 म ङ्ग या र-मध्यकार (मध्ये
 इत्यर्थः)
 म ण-मनस्
 म णि-मणि
 म णु अ-मनुज
 म णु अ त-मनुजत्व
 म णो र ह-मनोरथ
 म न-मन् (धातुः)
 म न्द र-मन्दर (नामविशेषः)
 म न्दि र-मन्दिर (गृह)
 म न्नि अ-मानित

म य ङ्क-मृगाङ्क
 म र ग य-मरकत
 म र ण-मरण
 म सा र ग ल-मसारगल (मणि-
 विशेषः)
 म ह ण्य भा व-महाप्रभाव
 म ह रि सि-महर्षि
 म ह व्व य-महाव्रत
 म ह स त्त-महासत्त्व
 म ह सु क्त-महाशुक्त (स्वर्गविशेषः)
 म हा-महत् (समासे पूर्वपदे एव)
 म हा वि दे ह-महाविदेहः
 (वर्पनाम)
 म हा वी र-महावीर
 म हि न्द सी ह-महेन्द्रसिंह
 (नामविशेषः)
 म हि य ल-महीतल
 म हु र-मधुर
 मा ण-मान
 मा ण व ई-मानवती (नामविशेषः)
 मा ण स-मानस
 मा या-माता
 मा र-मार (मदन इत्यर्थः)
 मा स-मास
 मि च्छ-मिथ्या
 मि ल क्खु य-म्लेच्छ
 मि लि अ-मिलित
 मी स-मिश्र

मु णि—मुनि
मु णी स र—मुनीश्वर
मु णे य व्व—मन्तव्य
मु ता ह ल—मुक्ताफल
मू ल—मूल
मे रु—मेरु
मो र—मयूर
मो ह—मोह
मो ह य—मोहय् (धातुः)

य—च (स्वरात्परे एव)

र ई—रति
र ङ्ग—रङ्ग (रक्त)
र ङ्ग न्त—रङ्गत् (शोभमान)
र ज्ज—राज्य
र म—रम् (धातुः)
र म ण—रमण (पति, क्रीडा)
र म णि ज्ज—रमणीय
र म णी—रमणी (स्त्री)
र मा—रमा
र म्म—रम्य
र य—रत
र य ण—रत्न
र य ण म य—रत्नमय
र य ण सं च य—रत्नसंचय (नगर-
नाम)
र य णा य र—रत्नाकर

र य य—रजत
र हि य—रहित
रं क—रङ्क (दरिद्र, तुच्छ)
रा य गि ह—राजगृह (नगरनाम)
रा या—राजन्
रि स ह—ऋषभ
रु क्ख—वृक्ष
रु प्प—रूप्य
रुं त—रुत (अपभ्रंशे)
रू व—रूप
रे हा—रेखा (मर्यादेत्यर्थः)
रो ग—रोग
रो म झ्व—रोमाञ्च
रो य—रुद् (धातुः)
ल क्ख ण—लक्षण
ल ग्ग—लग्न
ल च्छी—लक्ष्मी
ल जा—लजा
ल जा इ—लजा+आदि
ल द्ध—लब्ध
ल ह—लभू (धातुः)
ल हु—लघु
ले व—लेप
ले स्सा—लेस्या (कर्मपरिणामजवर्ण-
विशेषः)
लो य—लोक
व ग्गु—वल्गु (वाणीत्यर्थः)

व च-वच् (धातुः) वोच्छामि- वक्ष्यामि	व र-वर
व च्च-व्रज् (गत्यर्थे धातुः)	व ल्छ ह-वल्लभ
व च्छ-वत्स	व स-वश
व ज-वज्र	व स-वस् (धातुः)
व ज इ-वाद्यते (वाद्यधातोः कर्मणि)	व स न्त-वसत् (शतन्त)
व ज रि अ-उक्त (वजर इति- धातोर्निष्ठान्तम्)	व सी क य-वशीकृत
व जि अ-वर्जित	व ह-वह् (धातुः)
व जं-वर्जम् (णमुलन्त)	व ह ण-वहन (नौः)
व ङ्छि अ-वाञ्छित	व हू-वधू
व ड-वट (वृक्षनाम)	वं क-वक्र
व ण-वन	वं स ग्ग-वंशाग्र
व ण्ण-वर्ण	वा-वा
व त्थ-वस्त्र	वा इ ज न्त-वाच्यमान
व त्थु-वस्तु	वा ग र-वि+आ+कृ (धातुः)
व द्ध मा ण-वर्धमान (महावीर- स्थापरनाम)	वा णि अ-वणिज्
व न्त र-व्यन्तर(देवजातिविशेषः)	वा णी-वाणी
व न्त री-व्यन्तरी(देवस्त्रीविशेषः)	वा म ण अ-वामनक
व न्द-वन्द् (धातुः)	वा र य-वारम् (धातुः)
व न्द-वृन्द	वा स-वर्ष
व म्म ह-मन्मथ	वा स-वास
व य-वद्, वच् (धातुः)	वा स र-वासर (दिवस)
व य ग्ग ह-व्रतग्रह, व्रतग्रहण	वा सु दे व-वासुदेव (कृष्ण)
व य ण-वचन	वा सु दे व-वासुदेव (शलाका- पुरुषविशेषः)
व य ण-वदन	वा ह ण-वाहन (नौः)
	वि-अपि
	वि उ ल-विपुल
	वि उ व्वि-वैकुर्विक

वि ओ ग-वियोग
 वि ग प्य-विकल्प
 वि गा र-विकार
 वि चि त-विचित्र
 वि ज य-विजय (देवविमान-
 विशेषः)
 वि ज ए-विद्यते (विद्धातोः
 भावकर्मणि)
 वि ण य-विनय
 वि णा स-विनाश
 वि त्था र-विस्तार
 वि दे ह-विदेह (वर्षनाम)
 वि नि म्मि अ-विनिर्मित
 वि नि वे स य-वि+नि+वेश्य
 (धातुः)
 वि न्न व य-वि+ज्ञप्य (धातुः)
 वि म ल-विमल
 वि मा ण-विमान (गृहं प्रासादो
 वा)
 वि मु च-वि+मुच् (धातुः)
 विमुक्त-विमुच्य
 वि भ्म य-विस्मय
 वि य क्ख ण-विचक्षण
 वि या ण-वि+ज्ञा (धातुः)
 वि या र-विकार
 वि या र-विचार
 वि र त्त-विरक्त
 वि र त्त ण-विरक्तत्व

वि र ह-विरह
 वि ल ग्ग-वि+लग् (धातुः)
 वि ल स-वि+लस् (धातुः)
 वि लू ह-वि+रूक्ष्य (प्रमृज्-
 धात्वर्थे)
 वि व जि अ-विवर्जित
 वि वि ह-विविध
 वि वे ग-विवेक
 वि स ण्ण-वि ष ण्ण
 वि स य-विषय
 वि सा य-विषाद
 वि से स-विशेष
 वि ह र-वि+हृ (धातुः)
 वि हि-विधि
 वि हि अ-विहित
 वी र-वीर
 वी स म-वि+श्रम् (धातुः)
 बु त्त-उक्त
 बु त्त न्त-वृत्तान्त
 वे मा णि य-वैमानिक (देव)
 वे य ड्ढ-वैताढ्य (पर्वतविशेषः)
 वे र ग्ग-वैराग्य
 वे लं ध र-वेलंधर (देवजाति-
 विशेषः)
 वे सा ली-वैशाली (नगरनाम)
 व्व-इव (इस्वात्स्वरात्परे एव)
 स-स्व

स अ-शत
 स ई-शची
 स क-शक्य
 स खि त-साक्षित्व
 स गा से-सकाशे (समीपे)
 स ग्ग-स्वर्ग
 स च-सत्य
 स टि-षट्ति
 स ड्ड-सार्ध (स+अर्ध)
 स त रि-सतति
 स त-सत्तन्
 स त म-सत्तम
 स ति-शक्ति
 स त्तु-शत्रु
 स त्थ-सार्थ (वणिज्)
 स त्थ य-सार्थक
 स दा-सदा
 स द ह ण-श्रद्धान (श्रद्धा)
 स द्वा वि अ-शब्दित
 स ड्ढि-सार्धम् (अव्ययम्)
 स म-सम
 स म ग्ग-समग्र
 स म ण-श्रमण
 स म णु भू अ-समनुभूत
 स म य-समय
 स म र ङ्ग ण-समराङ्गण
 स म व स र ण-समवसरण
 (आगमनमित्यर्थः)

स म हि अ-सम्+अधिक
 स मं-समम्-(सहार्थेऽव्ययम्)
 स मा इ ढ-समादिष्ट
 स मा णी-समाना
 स मा रू ढ-समारूढ
 स मा व न्न-समापन्न
 स मा स-समास (संक्षेप इत्यर्थः)
 स मा सी ण-सम्+आसीन
 स मि ढ-समृद्ध
 स मी व-समीप
 स मु ग्ग अ-समुद्रत
 स मु ज्ज ल-समुज्ज्वल
 स मु द-समुद्र
 स मु दि स-सम्+उद्+दिश
 (धातुः)
 स मु प्प न्न-सम्+उत्पन्न
 स मु प्पा डि अ-समुत्पादित
 स मु ल्ल सि अ-समुल्लसित
 स मु व्व ह-सम्+उद्+वह
 (धातुः)
 स मे अ-समेत
 स मो स ढ-समवसृत (प्रात
 इत्यर्थः)
 स मो स र ण-समवसरण
 स मो स रि अ-समवसृत
 स म्म-शर्मन् (शुभ, सुख)
 स म्म-साम्य (सम्यक्त्व)
 स म्म त्त-सम्यक्त्व

स य णि ज्ज-शयनीय
 स य ल-सकल
 स र-सरस्
 स र ण-स्मरण
 स र णी-सरणि (मार्ग इत्यर्थः)
 स रि च्छ-सदृक्ष
 स रि स-सदृश
 स रि स व-सर्पप (धान्यविशेषः)
 स री र-शरीर
 स रू व-स्वरूप
 स ल ह-श्लाघ् (धातुः) सलहि-
 ज्ञए-श्लाघ्यते
 स ह्लि अ-शाल्यित
 स व ण-श्रवण
 स व्व-सर्व
 स व्व त्थ-सर्वत्र
 स व्व स्स-सर्वस्व
 स ह-सह् (धातुः)
 स ह ल-सफल
 स ह स-सहस्र
 सं क र-शंकर
 सं खित्त-संक्षिप्त
 सं ग म-संगम (प्राप्तिः)
 सं घ य ण-संहनन (शरीरमित्यर्थः)
 सं ज म-संयम
 सं ज ल ण-संज्वलन
 सं जा य-संजात
 सं जु अ-संयुक्त

सं जु त्त-संयुक्त
 सं ठि अ-संस्थित
 सं तु ट्ठ-संतुष्ट
 सं दे ह-संदेह
 सं दो ह-संदोह (समूह)
 सं धा ण-संधान
 सं प त्त-संप्राप्त
 सं प न्न-संपन्न
 सं प या-संपद्
 सं प रि बु ड-संपरिवृत
 सं ब न्ध-संबन्ध
 सं भ रि य-संस्मृत
 सं मा ण-संमान
 सं वा स-संवास
 सं वि ग्ग-संविग्न (उद्विग्न)
 सं स य-संशय
 सा द-शब्द (अपभ्रंशे)
 सा म ग्गी-सामग्री
 सा मि अ-स्वामिन्(संबोधने एव)
 सा य र-सागर
 सा र-सार
 सा र णी-सारणी (प्रवाहः)
 सा ल-साल (वृक्षविशेषः)
 सा व हा ण-सावधान
 सा स ण-शासन
 सा ह-श्रावय् (कथ् इत्यर्थे धातुः)
 सा हा र ण-साधारण
 सि णे ह-स्नेह

सि रि—श्री
 सि रो म णी—शिरोमणि
 सि व—शिव (निर्वाणमित्यर्थः)
 सि व पु र—शिवपुर (निर्वाणमि-
 त्यर्थः)
 सिं ह—सिंह
 सी ल—शील
 सी स रा अ—शिष्यराज
 सु—सु
 सु अ—सुत
 सु क य—सु+कृत
 सु क य—सुकृत (पुण्य)
 सु कु मा र—सुकुमार
 सु कु मा ल—सुकुमार
 सु क—शुक्ल
 सु क—शुक्र (स्वर्गविशेषः)
 सु क्ख—सौख्य
 सु गु रु—सु+गुरु
 सु ण—श्रु (धातुः)
 सु त ड त ड न्त—सुतडतडत्
 (शब्दानुकरणे)
 सु त्त—सुप्त
 सु ति उ डी—शुक्तिपुटी
 सु दु ल्ल ह—सुदुर्लभ
 सु द्ध न्त—शुद्धान्त (अन्तःपुर)
 सु द्धि म त्त—शुद्धिमात्र
 सु धा—सुधा (अमृतमित्यर्थः)
 सु भ—शुभ

सु म ण—सुमनस्
 सु मि ण—स्वप्न
 सु य—श्रुत (विद्या)
 सु र—सुर
 सु र भि—सुरभि (धेनु)
 सु र भि—सुरभि (सुगन्धि)
 सु र भि—सुरभि (वसन्त)
 सु र भि व ण—सुरभिवन
 सु रा ल—सु+उराल, सु+उदार
 सु रि न्द—सुरेन्द्र
 सु री—सुरी (सुरस्त्री)
 सु लो य ण—सुलोचन (नाम-
 विशेषः)
 सु वे ल—सुवेल (नामविशेषः)
 सु ह—सुख
 सु ह ड—सुभट
 सु हु म—सूक्ष्म
 सू र क न्त य—सूर्यकान्त (मणि-
 विशेषः)
 सू रि—सूरि (पण्डित)
 से णि—श्रेणि (पदवी)
 से व—सेव् (धातुः)
 से स—शेष
 सो ग न्धि अ—सौगन्धिक
 (रत्नविशेषः)
 सो ह—शोधय् (धातुः)
 सो ह ग्ग—सौभाग्य
 सो हा—शोभा

ह त्थ-हस्त
 ह र-हर (शिव)
 ह र ण-हरण
 ह रि-हरि
 ह रि स-हर्ष
 ह स-हस् (धातुः)
 हं स-हंस
 हा र-हार्य् (धातुः)

हि ठ-दृष्ट
 हि य य-हृदय
 हिं सा-हिंसा
 हू-भू (धातुः), हवइ, होइ
 हे उ-हेतु
 हे म वि म ल-हेमविमल
 (मुनिनाम)

Notes

2. नयरेहापत्तसयलपुरिसवरे, a city in which all good men conducted themselves according to the limit (रेहा, रेखा) of law.

6. भवुदहितरणी, a boat, तरणि, to cross the ocean of संसार. मणचिन्तिअअचिन्तचिन्तामणि a curious (अचिन्त, अचिन्त्य) चिन्तामणि gem which would secure the heart's wish.

समचउरंससरीरे, the pupil whose body was round and symmetrical or well built. वज्जरिसहनारायसंघयणे, one whose body (संघयण) was strong like adamant, a bull or an arrow. उच्छूढसरीरे, one who neglected (उच्छूढ) the care of his body. कणगपुलगनिघसपम्हगोरे, of fair complexion like that of inner petals of a lotus, or like that of streaks of gold on a touchstone. संखित्तविउलतेउलेस्से, the pupil who acquired a concentrated (संखित्त), strong (विउल), fiery force (तेउलेस्सा) as a reward of his penance. This force was capable of burning objects situated at a distance though it was compressed (संखित्त) in his body. लेस्सा or लेसा, Sk. लेश्या, is a psychic force represented by the colour which is the effect of one's acts. The Jains hold that a man's acts leave on him some impressions ; as a result

of these impressions the man's soul is tainted with several colours, six in number, from black to white. Black taint is considered bad while the white is the best. चउदसपुर्वी, one who has studied the fourteen old books of the canon. चउणाण, i.e., मति, knowledge born with a being, श्रुत, knowledge by study, अवधि, knowledge of limits and मनःपर्याय, knowledge of the thoughts of others. छट्छट्टेणं, uninterrupted ascetic practice of taking only the sixth meal and dropping the remaining five meals. For an ordinary man only two meals a day are permitted, but इन्द्रभूति was observing fast for two days and a half and took his meals in the afternoon of the third day. गावणं भावन्तेणं, cultivating the sincerity of heart.

22. विचित्तचित्तम्मि चञ्चलं, full of curiosity with reference to objects that are varied and fine.

25-26. (The celestial palace) whose inner parts (भिन्नरपपस) was filled with profuse lustre of a series of pillars of precious stones; it was tawny (कच्चुरिअ) with strong rays of light (तरुणपहाकिरण) of a series (धोरणी) of arches of precious stones; it excited crowds of people by the playful movements of statues carved on crystal pillars; and was beautified by a large number of windows decorated with various kind of paintings.

29. वन्तरवहू, a lady belonging to semi-divine class of beings like Yaksas, Kinnaras etc.

33. ऊहापोहवसा-ऊह guess and अपोह exclusion. The ऊहापोह here is the process of thinking in which one kind of guess is rejected when another, more probable, is suggested. This process, in the present case led to the re-

collection of Durlabha's acquaintance with the lady in his previous birth.

35. Prince Durlabha was a human being while the Yāhsinī was a semi-divine being. It was necessary, to remove the human अशुभ element in the Prince before he could keep company with her. अवहार is अपहार, removal, पुग्गल, परमाणु, atom.

The quotation from the Sthānāṅgasūtra serves the purpose of showing how gods come in contact with inferior beings. The four methods suggested are that a god comes in contact with a goddess or a god comes into contact with a छवि, i. e., a form which cannot be called corporal, but say, is like a shadow, which is not sallied by earthly elements.

45. निस्सङ्गरङ्गचित्ता. with their minds devoted to or bent on detachment from the world.

50. पणट्टसव्वस्ससत्थं व्व, like a merchant (सार्थ, सार्थवाह) who has lost his all-in-all.

56. After this verse the Manuscript No. 588 of 1884-86 at the Bhandarkar Institute adds the following verse:—

चञ्चलं सुरचाटं व्व विज्जुल्लेहेव चञ्चलं ।
पोयावल्लगुंसु व्व (?) जीअं अथिरधम्मयं ॥

The same Ms. has a long digression after verse 58 which runs as follows :—

तओ केवली तस्स कुमरस्स हियदं धम्मदेसणमुवादिसइ । यतः-
अथिराण चञ्चलाण य खणामित्तसुहंकराण पावाणं ।
दुग्गहनिबन्धणाणं विरमसु एयाण पावाणं ॥

जललवतरलं जीअं अथिरा लच्छीवि भङ्गुरो देहो ।
 तुच्छा य कामभोगा निबन्धणं दुक्खलक्खाणं ॥
 नागो जहा पङ्कजलावसन्नो दट्ठं थलं नाभिसमेइ तीरं ।
 एवं जिआ कामगुणेषु गिद्धा सुधम्ममग्गे न रया हवन्ति ॥
 जह विट्ठपुञ्जखुत्तो (खित्तो) किमी सुहं मन्नए सयाकालं ।
 तह विसयाइसु रत्तो जीवो वि सुहं मुणइ मूढो ॥
 पत्ता सुकामभोगा सुरेषु असुरेषु तह य मणुएसु ।
 न य जीव तुज्झ तित्ती जलणस्स व कट्टनियरेण ॥
 जहा य किंपाकफला मणोरमा रसेण वण्णेण य भुञ्जमाणा ।
 ते खुब्भए जीविय पच्चमाणा एवंगुणा कामगुणा विवागे ॥
 जह निम्बसमुप्पन्नो कीडो कडुअं पि मन्नए महुरं ।
 तह सिद्धिसुखपरोक्खा संसारे दुहं सुहं विन्ति ॥
 विसमिव मुहम्मि महुरा परिणामनिकामदारुणा विसया ।
 कालमणन्तं भुत्ता अज वि मोत्तुं न किं जुत्ता ॥
 एए केवल्लिभणिया दिट्ठन्ता (न्ते?) सुणेऊण विसेसं वेरग्गमा-
 वन्नो । एत्थन्तरे

I think this digression is clearly an interpolation.

63. सुरभिं सुरभिं जहेव कलकण्ठो, like a cuckoo (कलकण्ठ)
 which is delighted at the approach of the fragrant
 season of spring (सुरभि, मधुमास).

65. विलूहइ, wipes off.

75. इक्कवासखवण्हि आराइइ तं देवि, he propitiated the
 goddess by observing fasts for 21 days.

80. पोअपएसनिविट्ठो, seated on the edge (पएस, प्रदेश)
 of the ship (पोअ, पोत).

84. सुरालं, सु + उदारं, very fine, full of grandeur.

89. महसुक्क or महासुक्क is the name of a heaven in Jain mythology, and मन्दर or मन्दिर the name of a palace for gods there.

102. तत्थ य, i. e., there in the महासुक्क heaven. देवाउं पालिऊण, after having lived the full period of life as a god.

110. Piety (धम्म) consists of giving protection, i. e., not doing any injury, to all the six kinds of living organism. The six kinds of organism are bodies of of earth, water, air, fire, plants and व्रस from an ant down to human beings. जइधम्माओ चुको चुकइ गिहि दाण-धम्माओ, if a person, गिहि, fails in this duty of a yati, i. e., if he does injury to creatures, he misses the fruit of any other form of piety such as making gifts to others etc.

The Ms. mentioned above adds after दाणधम्माओ the following :—

जं आरुग्गमदुग्गमप्पडिहयं आणेसरत्तं फुडं
रूवं अप्पडिरूवमुज्जलतरा किन्ती धणं जुव्वणं ।
दीहं आउ अवञ्चणो परियणो पुत्ता सुपुत्ता सया
जं सव्वं सच्चराच्चरम्मि व जए नूणं दयाए फलं ॥

112. After this verse there is a small passage of four lines in Apabramśa, which can be rendered as follows :—“Then at the time trumpets began to be blown in their peculiar fashion so as to fill up the whole region of the sky. Various auspicious musical instruments such as मुंगळ, भेरी and नफेरी sent out their sounds when beaten. The bands of bards began to speak or sing praises (बिरुदावालि); all persons were in joy for a long time ; fair ladies began to perform a fine dance. So were the festivities celebrated on the birth of a son.”

113. धम्मस्सुयदोहलानुसारेण, in conformity with the mother's longings to listen to a religious discourse.

114. उल्लावण, the usual or familiar way of address.

116. The Prince studied all the arts himself, by his own intellect, and his teacher became only a witness to that.

117. पुण्वभवन्तर etc. As a result of his acts such as imprisonment (बन्धण) and beating (उच्छालण) of a servant in his former life, he became a dwarf with a height of his body of two cubits (दुहत्थ).

123. खवगसेणियस्स, the prince attained to a place in the stages of perfection which a Jain ascetic attains. For details of the खवगसेणि see below verses 166-171. सुकज्झाणं पवत्तस्स, one who practised सुकज्झ्यान. Jains hold that there are four kinds of ध्यान, viz, आर्त, रात्रि, धर्म and सुक; of these four the last is the best.

130-132. These three verses mention three persons who attained kevala even though they lived at home. The first of these is भरह or भरत, who was the son of the first तीर्थंकर ऋषभदेव, the first चक्रवर्तिन् in the Jain mythology, married a large number of women and lived in a rich crystal palace. The second is इलापुत्त who was the son of a merchant in the town of इलावर्धन. He got enamoured of an actress, became degraded, but on seeing some monks got right knowledge and obtained kevala. The third is आसाढभूइ or असाढभूइ, who was the pupil of धर्मरुचि. Once he went to the विश्वकर्मन्, an actor, to beg for food, and on seeing his two beautiful daughters, became enamoured of them, left his ascetic practices and

became an actor. He composed a drama called Rāṣṭra-pāla and while representing it on the stage before king Sinharatha of Rājagṛha and playing the role of भरत, got enlightened and obtained kevala. भरहेसरपिक्खणं कुणन्तस्स, while playing the role of भरत, the first चक्रवर्तिनू.

134. If a man practises asceticism in substance without sincerity he may attain at the most to Acyuta heaven ; while if it is coupled with bhāva, sincerity, he attains nirvāna within a moment.

135-137. These three verses give some details from the mythical geography of the Jains. Jambudvīpa, according to them, is divided into seven वर्षs, viz., भरह, हेमवय, हरिवास, महाविदेह, रम्मअ, एरण्णवअ and एरवय. In the महाविदेह there are five विदेहs, each विदेह having 32 विजयs, i. e. provinces. The number of विजयs in the महाविदेह thus comes to be $32 \times 5 = 160$. Then it is said that there are 170 क्षेत्रs or holy places in the भरह and एरवय, where one can meet 170 Jinas.

140. जगद्धत्तम. the name of a Jina in the मङ्गलावर्ती-विजय of महाविदेह.

145. निगोज is the name of a body which contains an infinite number of जीवs or souls which would pass through a series of transmigration.

152. देसविरह, abstinence from a part of sins.

156. वेयडभारहाओ, from the वैताढ्यपर्वत of the भारतवर्ष; there is another वैताढ्यपर्वत in the एरवयवास of the Jain Geography.

116-171. These verses give a long list of stages in the religious life of a क्षपक, the details of which are intricate and may be found in the कर्मग्रन्थs or works like गुणस्थानक्रमारोह. अण० is an abbreviation of the destruction of four कषायs, क्रोध, लोभ, मान and माया.

181. Note that Kummāputta cites his own case as an example of a person who attained kevala by bhāva.
